

Το επίγραμμα του αυληστή Αντιγένη

Eleonora Santin

► To cite this version:

Eleonora Santin. Το επίγραμμα του αυληστή Αντιγένη. Θεσσαλικό Ημερολόγιο, 2020, 77, pp.27-29. <hal-03085035>

HAL Id: hal-03085035

<https://hal.science/hal-03085035>

Submitted on 6 Jan 2022

HAL is a multi-disciplinary open access archive for the deposit and dissemination of scientific research documents, whether they are published or not. The documents may come from teaching and research institutions in France or abroad, or from public or private research centers.

L'archive ouverte pluridisciplinaire HAL, est destinée au dépôt et à la diffusion de documents scientifiques de niveau recherche, publiés ou non, émanant des établissements d'enseignement et de recherche français ou étrangers, des laboratoires publics ou privés.

ELEONORA SANTIN

ΤΟ ΕΠΙΓΡΑΜΜΑ ΤΟΥ ΑΥΛΙΣΤΗ ΑΝΤΙΓΕΝΗ

Μετάφραση από τα ιταλικά¹

ΧΡΙΣΤΙΝΑ ΠΟΛΕΖΕ

Επιμέλεια: ΦΙΛΙΠΠΟΣ ΠΟΛΕΖΕ

Μαρμάρινη στήλη, από τη Δημητριάδα, με μετώπη και επιζωγραφισμένη απεικόνιση, αρκετά σβησμένη στο μέρος που βρίσκεται πάνω από την επιγραφή και τη διακόσμηση (ύψος 0,792, πλ. 0,503, πάχος 0,12 μ.). Στην εικόνα αναπαρίσταται ο νεκρός με χιτώνα, χλαμύδα και θεσσαλικό πύλο, με σκοπό να κρούει ένα όργανο, ίσως έναν αυλό. Όπως και στην επιγραφή της Ηδίστης, μολονότι όχι με τον ίδιο βαθμό, με δεδομένες επίσης τις συνθήκες άκρας έκπτωσης της ζωγραφικής, υπάρχει σε τούτο το μνημείο μία καθαρή σχέση ανάμεσα στο επίγραμμα και στην εικονογραφία. (στ. 10: *αὐλὸν Ἐνναλίου*). Σε κάθε γραμμή του κειμένου αντιστοιχεί ένας στίχος (Μουσείο του Βόλου, αρ. 10).

Ο Αρβανιτόπουλος χρονολόγησε τη στήλη το έτος 217 π.Χ., κατά την κατάληψη των Φθιωτίδων Θηβών από τον Φίλιππο Ε'. Την υπόθεση αυτή υποστηρίζει και ο Peek και μόνον καθ' υπόθεση ο Moretti (βλ. *ISE* 107), ο οποίος δέχεται επίσης μία χρονολόγηση προγενέστερη, πάντως μεταγενέστερη του 229 π.Χ., χρονιά κατά την οποία οι Αιτωλοί κατέλαβαν την Αχαΐα Φθιώτιδα. Το αναφερόμενο στο επίγραμμα επεισόδιο θα μπορούσε να συμπεριληφθεί όχι στη συνήθεια μιας τελειωμένης μάχης, αλλά στις διαρκείς ασυμμάχους μεταξύ των Φθιωτίδων Θηβών και της Δημητριάδας, οι οποίες θα τελειώσουν με την απώθηση των Αιτωλών.

Βιβλιογραφία: Απ. Αρβανιτόπουλος, *Θεσσαλικά Μνημεία*, 128-133, αρ. 10· Hiller 104· GV 943· Moretti, *ISE* 107· Mickey 32. Πρβ. *BE*, 1974, αρ. 307· *SEG*, XLII, 498· *SEG*, XLVI, 2311. Εικ. 25.

Ἀντιγένης Σωτίμου

- εἰς μακάρων νήσους μέ κατήγαγεν ἀγχόθι Μίνως,
θερμά κατ' ἐνκεφάλου τραύματα δεξάμενον
καὶ δέμας ἐκ καμάκων πεπαλαγμένον, ἀνὶκ' Ἐνιώ
4 πεζὸν ἀπ' Αἰτωλῶν ἀμφορόθυεν Ἄρη.
Ἀντιγένῃ Μάγνης δέ δόμος καὶ πατρίς ἔπολβος
ἢ Δημητρίων οὗ με κατωικτίσατο,
υἷόν Σωτίμου τόν γνήσιον οὐδέ με Σωσώ
8 μήτηρ· οὐ γάρ ἔβην θῆλυς ἐπ' ἀντιπάλους
ἀλλὰ τόν ἡβητὴν σώϊζων λόχον ἴστορα τῶνδε,

1. Το επίγραμμα αυτό περιλαμβάνεται στη διατριβή της Eleonora Santin, *Studi sull' epigramma funerario Greco*, Roma 2005-2006, 168-169.

12 Ζήνα καὶ ὀπλίτην αὐλὸν Ἐνναλίου,
καὶ τὸν Ἀλεξάνδρου χθόνιον τάφον, οὗ μέγα θάρσος,
ῥυόμενος, Θήβης ἀμφεκάλυψα κόνιν.

«Αντιγένης του Σωτίμου. Στα νησιά των μακαριών στάθηκε δίπλα ο Μίνωας και με οδήγησε, Αντιγένη. Κατόπιν αυτού δέχθηκα σοβαρά τραύματα στο σώμα και στο κεφάλι και δέχθηκα στην κοιλιά βέλη, τη στιγμή κατά την οποία ο Έννος παρότρυνε τον πεζό Άρη των Αιτωλών. Η οικογένεια των Μαγνήτων και η πλούσια πατρίδα των Δημητρίων δεν δάκρυσαν για μένα τον νόμιμο γιο του Σωτίμου ούτε το έπραξε η μητέρα Σωσώ. Επειδή εναντιώθηκα στους αντιπάλους, όχι ως κοριτσάκι αλλά σώζοντας το απόσπασμα των νέων μαχητών και υπάρχουν μάρτυρες για τα γεγονότα αυτά. Υπερασπιζόμενος τον Δία και τον πολεμικό αυλό του Ενναλίου και τον χθόνιο τάφο του Αλεξάνδρου, του οποίου η τόλμη υπήρξε μεγάλη, κάλυψα τη σκόνη της Θήβας».

Μέτρο: 6 ελεγειακά δίστιχα· θέμα ο ένδοξος θάνατος στη μάχη.

Το επίγραμμα του Αντιγένη αποτελεί, για τις καλές συνθήκες της στιγμής, για τον πλούτο των παρεχόμενων βιογραφικών και χρονολογικών δεδομένων και για την περιτολογία του ταφικού επαίνου, το πιο ενδιαφέρον και εμβληματικό δείγμα της θεσσαλικής επιτύμβιας ποίησης, η οποία εγκωμιάζει τον ηρωισμό των νέων που πέφτουν στη μάχη. Ακολουθώντας ένα συνθετικό σχήμα, μάλλον εξατομικευμένο στα θεσσαλικά επιγράμματα και ιδιαίτερα σ' εκείνα της Δημητριάδας του 4ου/3ου αι. π.Χ., η σύνθεση ανοίγει με μία αναφορά σε μία χθόνια θεότητα, τον Μίνωα, στον υπέρτατο χθόνιο δικαστή, ο οποίος παρίσταται εδώ μάλλον με τα ενδύματα του ψυχοπομπού Ερμή, παρά του διαιτητή των πνευμάτων.² Οι σίχοι αναθυμούνται, λοιπόν, την αιματηρή σκηνή του τραυματισμού και του θανάτου του ήρωα και υπενθυμίζουν πόσο άνισος είναι ο επιτάφιος θρήνος για όποιον άξιζε τη μακαριότητα, υπερασπιζόμενος την πατρίδα, και κλείνουν με την απαρίθμηση των ανδραγαθημάτων του Αντιγένη.

Ο θανών ήταν οπλίτης αυλιστής:³ το όργανο, το οποίο διακρίνεται στα σωζόμενα λεπτά επιζωγραφισμένα ίχνη, μοιάζει μάλλον με αυλό, όπως στο κείμενο *ὀπλίτην αὐλὸν Ἐνναλίου*, και με σάλπιγγα, όπως στην *Ελληνική Ανθολογία*, ΣΤ, 151 (Τύμνη) *Ἐνναλίου βαρύν αὐλὸν και ΣΤ, 195* (Αρχίας, για το ίδιο θέμα).

Σύμφωνα με τον Αρβανιτόπουλο, με την προστασία του Διός υπαινίσσεται την προστασία του ναού του Διός Ακραιού, προστάτη των Μαγνήτων και θεότητα της Δημητριάδας. Στον αναφερόμενο Αλέξανδρο, στον 12ο στίχο, ο Hiller βλέπει έναν τοπικό ήρωα της πόλης, ενώ οι Stählin, Mayer και Heidner⁴ προτείνουν να ταυτισθεί με

2. Βλέπε το επίγραμμα της Αρχιδίχης, στο *Θεσσαλικό Ημερολόγιο*, 75 (2019) 10-12.

3. John R. Hale, «*Salpinx*» and «*salpinktes*»: trumpet and trumpeter in Ancient Greece. *Studies in honour of W. J. Henderson. Literature, art, history*, Frankfurt am Main 2003, 267-273. Βλέπε ιδιαίτερος τ. σ. 268, σχετικά με τον μικρόν αυλό που χρησιμοποιείται για να σταλούν σήματα κατά τη διάρκεια της μάχης.

4. F. Stählin - E. Mayer - A. Heidner, *Pagasai und Demetrias: Beschreibung der Reste und Stadtgeschichte*, Berlin 1934, 176.

τον Αλέξανδρο των Φερών. Δεν βλέπω όμως πώς μπορεί να γίνει αυτή η ταύτιση αν λάβουμε υπόψη μας την πιο απλή υπόθεση: ή ότι ο Αντιγένης πέθανε για την πατρίδα του Δημητριάδα, ή επίσης για τη Μακεδονία και συνεπώς ο Αλέξανδρος πρέπει να είναι ο Μέγας Αλέξανδρος.

Στοιχεία δομικά και τυπολογικά: στην επιτύμβια ποίηση συνηθίζεται, επίσης, η έκφραση *εἰς μακάρων νήσους* (για τις οποίες βλ. το επίγραμμα αρ. 56.3) και η αναζήτηση του ονόματος του Άρη ως μετωνυμία του πολεμικού πνεύματος ή εκείνου της μάχης:⁵ παραποιούνται επικοί τύποι (Ομηρικοί) ανανεωμένοι ως προς τη σημασιολογία τους και λαμβάνουν νέα νοήματα (*ἀμφορόθυεν, μοναδική αναφορά*).

- *ἀγχόθι*, επιρρηματική χρήση της πρόθεσης μόνο με γενική,⁶ βλ. Mickey, *ό. π.*, σ. 13.

- *παλάσσω*: είναι ομηρικό ρήμα, αναφερόμενο κάποιες φορές στην *Οδύσσεια* (ι, 331· ν, 395· χ, 406), αλλά με την έννοια του μουντζουρώνω, ενώ αντιθέτως το βρίσκουμε στην *Ιλιάδα* (Λ, 98· Μ, 186) με πιο «συντριπτική» έννοια, που ταιριάζει περισσότερο στο περιεχόμενό μας.

- *γνήσιον*: όπως στο μεγαλύτερο μέρος των επιτύμβιων επιγραφών, το επίθετο πρέπει να νοηθεί με δικαστική έννοια. Γνήσιος θεωρείται ο γιος ο οποίος γεννήθηκε από νόμιμο γάμο και διαφοροποιείται έτσι από τον νόθο, τον παράνομο καρπό μιας εξω-συζυγικής σχέσης.

- *ἀμφεκάλυψα κόνιν*: η προηγούμενη αναστροφή, υποκείμενο-αντικείμενο, όπως καθορίστηκε με καταχρηστικό τρόπο (βλ. το επίγραμμα για τον Σαουλίνο, αρ. 29), αντιστοιχεί σ' εκείνη η οποία συντάχτηκε στον 4ο στίχο, επίσης του επιγράμματος για τον Λυκόφρονα (*σῶμα δέ μητρός ἐμῆς / μητέρα γῆν κατέχει*). Νομίζω πως δεν αξίζει ούτε να το συζητήσουμε στην περίπτωση αυτή εδώ. Όπως ορθά το υπογραμμίζει ο Moretti, αυτό που ο ποιητής πιέζεται να παρουσιάσει είναι η στιγμή της θυσίας τού ήρωα, η στιγμή κατά την οποία το σώμα, πέφτοντας βαριά κάτω, δείχνει να τυλίγεται κυριολεκτικά με τη σκόνη του πεδίου της μάχης.

5. Μεταξύ άλλων, βλ. *Ελληνική Ανθολογία* Z, 443· GV 33· GV 732 και το επίγραμμα του Ιππαίμονα στην *Ελληνική Ανθολογία*, Z, 304 (στ. 11).

6. K. Mickey, *Studies in the Greek Dialects and the language of Greek Verse Inscriptions*, Oxford 1981, 13.